

KAZIMIERZ BROWICZ i MARIA GOSTYŃSKA

Materiały do historii odkryć i geograficznego rozmieszczenia kłokoczki południowej (*Staphylea pinnata* L.) w Polsce

Latem 1956 roku przystępując do opracowania zasięgów rzadkich krzewów krajowych zwróciliśmy uwagę na kłokoczkę południową, o której geograficznym rozmieszczeniu w Polsce nic właściwie dokładnie nie wiadomo. Do tej pory brak jest w naszej literaturze botanicznej jakichkolwiek prób zestawienia ścisłych danych o tym interesującym, a zarazem rzadkim krzewie. W „Roślinach Polskich“ [23] autorzy tak piszą o występowaniu kłokoczki: „Tylko w pd. części: Śl. Dł., Wyż. Mało., Środk. Podkarp. i Karp. (k. Dukli, Tarnowa, Przemyśla)“. Jak z tego wynika *Staphylea pinnata* L. posiada w Polsce północną granicę swojego zasięgu, na co wskazywali już dawniej R a c i b o r s k i [20] i Z. W ó j c i c k i [25]. Zasięg kłokoczki w Polsce jest wyraźnie rozproszony. Z jednej strony rośnie ona w Sudetach zachodnich, z drugiej strony na wschodzie kraju w województwie rzeszowskim. Oprócz tego podawane są oderwane stanowiska z Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej i z okolic Tarnowa. Te ostatnie stanowiska nie mają obecnie żadnego powiązania z pozostałą częścią zasięgu, toteż są szczególnie interesujące i zasługują na osobne omówienie. Ponieważ dane o nich pochodzą sprzed kilkudziesięciu, a nawet sprzed stukilkudziesięciu laty, postanowiliśmy zająć się ich sprawdzeniem. Jednocześnie zestawiliśmy wszystkie wzmianki o kłokoczce z tych terenów, jakie ukazały się dotychczas w naszej literaturze botanicznej oraz dane zielnikowe.

Pierwszą wzmiankę o występowaniu kłokoczki na terenie Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej znajdujemy w pracy M. S z u b e r t a [24] z roku 1827, a więc sprzed 130 laty. S z u b e r t nie wymienia jednak dokładnie stanowisk, lecz pisze o rozmieszczeniu kłokoczki w sposób bardzo ogólny: „jest to krzew pierwszej wielkości, który rzadko gdzie w naszych przytrafia się lasach, w Krakowskim jednak i koło Lwowa razem z kaliną dziko rośnie“. W późniejszych latach w polskiej literaturze botanicznej znajdujemy jeszcze dwie wzmianki o występowaniu kłokoczki w okolicach Krakowa. Pierwsza z nich pochodzi z roku 1882, z pracy J. K r u p y [13]. Krupa pisze, że kłokoczka występuje: „W Kra-

kowskiem: w lasach brodelskich obok drogi wiodącej do Krzeszowic“. W dwa lata później M. R a c i b o r s k i [19] cytuje to stanowisko w swej pracy o zmianach we florze okolic Krakowa. Zalicza on kłokoczkę do tych gatunków, które zostały w Krakowskiem znalezione od czasów B e r d a u (tzn. od 1859 r.) po raz pierwszy. Obydwaj autorzy nie podają jednak żadnych dokładniejszych danych o stanowisku ani o samej kłokoczce. Nie wiadomo czy rosła ona tam licznie, czy też w pojedynczych egzemplarzach. Stanowisko to jest udokumentowane materiałami zielnikowymi, które znajdują się obecnie w Zielniku Instytutu Botaniki PAN w Krakowie. Dwa z nich zostały zebrane przez J. Krupę, w Brodłach i w Porębie (prawdopodobnie chodzi tu o Porębę-Żegoty; lasy tej wioski przylegają do drogi Brodła-Krzeszowice). Egzemplarz z Brodeł zebrany był w okresie kwitnienia, a z Poręby w okresie owocowania. Trzeci okaz zielnikowy zebrał B. G u s t a w i c z. Na etykietce zielnikowej znajduje się następująca notatka: „Po lasach liściastych — w Chrzanowskim d. rz. Brodła, Zalas tuż obok drogi do Krzeszowic“. Gustawicz zbierał kłokoczkę dwukrotnie, gdyż na arkuszu zielnikowym znajdują się gałązki z kwiatami i owocami. Nie wiadomo jednak kiedy Krupa i Gustawicz zbierali materiały, gdyż na etykietach brak dat; zielniki pochodzą prawdopodobnie z końca drugiej połowy XIX wieku, gdyż właśnie na ten czas przypada działalność tych dwóch florystów.

Stanowisko kłokoczki z okolic Brodeł, Zalasu i Poręby położone jest około 25 km na zachód od Krakowa. W późniejszych latach nie znalazło ono potwierdzenia w literaturze, tak że nie wiadomo czy zachowało się ono po dziś dzień. Niestety, nie mieliśmy możliwości przeprowadzenia poszukiwań w tym rejonie w roku 1956.

Za najdalej na północ wysunięte miejsce występowania kłokoczki na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej uważa się stanowisko na Sokolich Górach pod Olszynem. Sokole Góry stanowią leśną wyspę wśród otaczających je nagich wzgórz wapiennych i kryją w sobie bardzo interesującą naskalną, wapieniolubną roślinność opisywaną fragmentarycznie kilkakrotnie, jednak jak dotąd jeszcze nie opracowaną należycie. O stanowisku kłokoczki na Sokolich Górach wspomina w 1914 r. Z. W ó j c i c k i [25]. Jednak sam Wójcicki kłokoczki tam nie oglądał. Opisuje on egzemplarze tego krzewu z uprawy. Rosły one w ogrodach wiejskich w Przyimiłowicach (wieś położona na północ od Sokolich Gór). Zostały wykopane przez chłopów w tak zwanej „Kniei” i przesadzone do ogrodów. Knieja stanowi najbardziej północną część Sokolich Gór i przylega bezpośrednio do chłopskich pól. W środkowej partii „Kniei” znajduje się grupa skałek wapiennych porośnięta drzewami i krzewami liściastymi jak: buk, dąb bezszypułkowy, lipa wielkolistna, leszczyna, trzmielina brodawkowata, dereń świdwa, wawrzynek wilczełyko, kalina koralowa, porzeczką alpejska, suchodrzew zwyczajny, irga zwyczajna i inne. Tu najprawdopodobniej rosła kłokoczka, która jest przeciw gatunkiem wapieniolu-

bnym. Wójcicki był o tym głęboko przekonany, gdyż pisał: „Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że w lasach olsztyńskich, specjalnie zaś bukowo-jodłowo-sosnowych, czyli w tak zwanej „Kniei“ kłokoczka w stanie dzikim istnieje“.

Przed Wójcickim o występowaniu kłokoczki w okolicach Olsztyna wspomina również J. Rostafiński [21] w 1873 roku. Wymienia on w spisie stanowisk kłokoczki Zrębice, wioskę położoną na północny wschód od Sokolich Gór. W kilkanaście lat później, w roku 1890, również F. Berda u [1] pisze o kłokoczce z okolic Olsztyna. W latach późniejszych ukazały się dwa artykuły, w których znów znajdujemy wzmianki o występowaniu kłokoczki na Sokolich Górach. Pierwszy z nich to artykuł Kuleszy [14], który jednak nic nowego do zagadnienia nie wnosi, gdyż autor, jak należy przypuszczać, sam Sokolich Gór nie zwiedzał. Kulesza pisze bowiem: „Las typu Fageto-abieto-pinetum pod wsią Przymiłowice w okolicy Olsztyna znany jest dzięki rzadkiemu krzewowi, kłokoczce (*Staphylea pinnata*), która występuje tu w podszyciu (o ile nie wyniszczyli jej do tego czasu okoliczni włościanie, chętnie przenoszący kłokoczkę do ogródków ze względu na jej piękne, pachnące kwiaty)“. W drugim artykule, z roku 1938, W. Hyla [7] zajmuje już zdecydowane stanowisko i pisze, że kłokoczkę „... dla pięknych kwiatów chłopcy wykopywali w lasach gór Sokolich i ogołocili je z tego pięknego krzewu“. W latach powojennych, w roku 1950 ostatnią już wzmiankę o kłokoczce podaje E. Pfafe [18], który przez szereg lat pracował w lasach olsztyńskich i dobrze je poznał. Pisze on, że kłokoczka rośnie we wsi Przymiłowice i Podkotyłów, nic jednak nie wspomina o jej naturalnym występowaniu na Sokolich Górach.

Jak więc widać z powyższego, żaden z autorów nie oglądał kłokoczki w dzikim stanie w Kniei. W zielnikach krajowych brak jest również materiałów zebranych z tego rejonu. Zachodzi więc pytanie czy to stanowisko *Staphylea pinnata* L. rzeczywiście kiedykolwiek istniało, czy krzewy rosnące w ogrodach wiejskich były w istocie wykopane z lasu, a nie sprowadzone z innych stron. Przecież tak dokładny florysta, jakim był F. Karo [9], który w swych poszukiwaniach docierał aż do Złotego Potoku, nic o kłokoczce nie wspomina. Tak więc jedynymi argumentami, które mogą stanowić dowód na to, że kłokoczka rosła kiedyś na Sokolich Górach jest świadectwo okolicznych chłopów, którzy zapytywani przez Wójcickiego skąd mają w ogrodach ten krzew, odpowiadali: „dyć z kniei“. Należy również wątpić, ażeby miejscowa ludność zakupiła kłokoczkę jako krzew ozdobny do obsadzenia swoich zagród lub przywiozła ją z dalszych stron. Okolice Olsztyna należały bowiem do jednych z najuboższych w Polsce, gdzie chłop nie mógł sobie pozwolić na zbytek zakupu krzewów ozdobnych. Jeszcze dziś w ogrodach chłopskich w Przymiłowicach krzewy ozdobne należą do rzadkości i właściwie biorąc poza lilakami (*Syringa*) innych gatunków tutaj nie ma. Najbliższe parki, z których ewentualnie mogłaby kłokoczka być przywieziona znajdują się dopiero

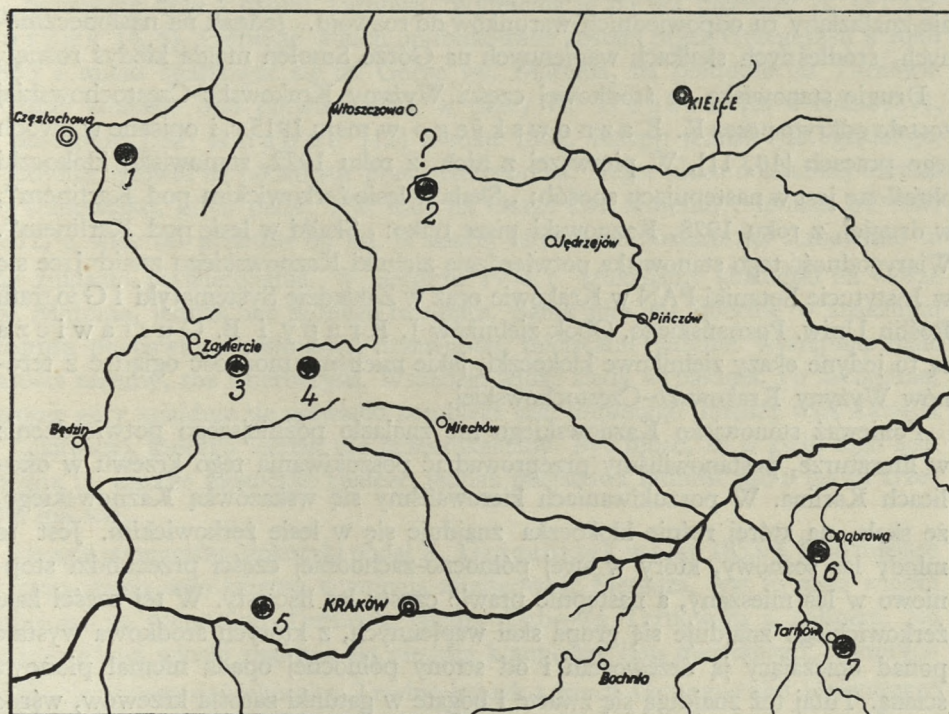
w odległej Częstochowie i w Złotym Potoku koło Janowa. Toteż o ucieczce kłokoczki z tych parków i zdziczeniu w Kniei nie może być mowy, tym bardziej, jeśli się weźmie pod uwagę, że kłokoczka jest gatunkiem ciężkonasiennym, a więc o ograniczonej możliwości rozsiewania się.

Tak więc stanowisko kłokoczki na Sokolich Górach należy uznać obecnie za wyniszczone. Również nasze poszukiwania przeprowadzone w czerwcu 1956 r. nie dały pozytywnych wyników. Ostatnio podjęto próby wprowadzenia kłokoczki na jej dawne stanowisko. W roku 1952 leśniczy Edmund K o w a l c z y k (leśnictwo Zrębice, nadl. Olsztyn) zebrał nasiona kłokoczki w ogródku wiejskim w Podkoty-jowie i wysiał w szkółce w pobliżu leśnictwa. Krzew, z którego zebrane były nasiona rósł kiedyś na Sokolich Górach. W 1954 roku 100 siewek kłokoczki zostało przekazanych leśniczemu w Sokolich Górach W. W o l c z a k o w i do wysadzenia ich w lesie. Tak więc kłokoczka usunięta z Sokolich Gór przez człowieka, wraca przy jego pomocy na swoje miejsce.

R o s t a f i ń s k i [21] wymienia w „Florae Polonicae prodromus“ jeszcze dwa dalsze stanowiska *Staphylea pinnata* L. z północnych terenów Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Autor pisze bowiem, że kłokoczka rośnie: „... bei Zrembice und Krassów zwischen Olsztyn und Lelów“. Dane te zaczerpnął Rostafiński z nie opublikowanego zielnika W. J a s t r z ę b o w s k i e g o przechowywanego w ordynackiej rezydencji Zamoyskich w Klemensowie. Stanowiska Rostafińskiego cytuje również Z. W ó j c i c k i [25]. Obydwaj autorzy nie podają jednak żadnych szczegółowych danych o tych stanowiskach. Wioska Krasów (Rostafiński pisał Krassów) w powiecie włoszczowskim położona jest nad górną Nidą w pobliżu większych kompleksów leśnych. Być może, że właśnie w tych lasach występowała kłokoczka. Trudno jednak twierdzić, że Rostafiński tę wioskę miał na myśli, gdyż „Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego“ wymienia kilka miejscowości o tej samej nazwie (pisanych przez jedno lub dwa s): z pow. pszczyńskiego, sokołowskiego, radzyńskiego i lwowskiego. Oprócz tego J. S a p a l s k i [22] pisze, że kłokoczka rośnie w Krasowie pod Lelowem, jednak taka miejscowość z okolic Lelowa nie jest znana. Krasów nad Nidą oddalony jest od Lelowa o około 27 km w kierunku północno-wschodnim. Być może, że tak Sapalski jak i Rostafiński pomylili nazwę Krasowa z nazwą małej wioski Krasawy, przylegającej od zachodu do Sokolich Gór.

Doniesienie Rostafińskiego, że kłokoczka występuje między Olsztynem a Lelowem jest bardzo ogólnikowe. Odległość między tymi miejscowościami wynosi około 25 km, trudno więc zorientować się, gdzie dokładnie znajdowało się stanowisko kłokoczki. Wydaje się, że najprawdopodobniej jest to stanowisko z Sokolich Gór. Pewnym potwierdzeniem tego wniosku może być zielnikowy okaz *Staphylea pinnata* L. znajdujący się w Zielniku Zakładu Systematyki i Geografii Roślin Uniw. Warszawskiego zebrany przez B e r d a u (niestety bez daty zbioru).

Berdau napisał na etykiecie, że kłokoczka została znaleziona: „między Olsztynem a Lelowem przy drodze koło płotu“. Być może, że Berdau zebrał kłokoczkę w ogrodzie wiejskim w Przemiłowicach, które leżą przy drodze z Olsztyna do Lelowa.

Rys. 1. Rozmieszczenie *Staphylea pinnata* L. na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej według danych z literatury.

1. Sokole Góry, 2. Krasów, 3. Karlin, 4. Smoleń, 5. Brodla, 6. Sieradza, 7. Góra św. Marcina.

Ze środkowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej podawane są tylko dwa stanowiska kłokoczki. Pierwsze z nich znajduje się w Smoleniu (na południe od Pilicy). Rostafiński [21] cytuje to stanowisko powołując się na J. Sapalskiego. Zachodzi tu jednak pomyłka, gdyż Sapalski [22] takiego stanowiska kłokoczki nie wymienia. W latach późniejszych wspominają o nim (prawdopodobnie w oparciu o pracę Rostafińskiego) Berdau [1] w roku 1890 i Wójcicki [25] w roku 1914. Od tego jednak czasu brak w naszej literaturze jakiegokolwiek wzmianki o występowaniu kłokoczki w Smoleniu lub chociażby w jego okolicach. Również K. Kaznowski [11], który zajmował się florą okolic Zawiercia i w swoich badaniach terenowych docierał aż do Smolenia,

nic na ten temat nie pisze. Oprócz tego w krajowych zbiorach zielnikowych brak jest materiałów, które by potwierdzały istnienie naturalnego stanowiska w Smoleniu. W czerwcu 1956 roku przeprowadziliśmy poszukiwania kłokoczki na tzw. Górze Zamkowej w Smoleniu oraz na Górze Smoleń, nigdzie jej jednak nie znaleźliśmy. Góra Zamkowa jest silnie zadrzewiona i wydaje się, że kłokoczka nie znalazłaby tu odpowiednich warunków do rozwoju. Jednak na nasłonecznionych, śródleśnych skałkach wapiennych na Górze Smoleń mogła kiedyś rosnąć.

Drugie stanowisko ze środkowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej zostało odkryte przez K. Kaznowskiego w maju 1915 r. i opisane w dwóch jego pracach [10, 11]. W pierwszej z nich, z roku 1922, stanowisko kłokoczki określone jest w następujący sposób: „Skała w lesie żerkowickim pod Karlinem“, w drugiej, z roku 1928, Kaznowski pisze tylko: „Skałki w lesie pod Karlinem“. Wiarygodność tego stanowiska potwierdzają zielniki Kaznowskiego znajdujące się w Instytucie Botaniki PAN w Krakowie oraz w Zakładzie Systematyki i Geobotaniki Roślin Uniw. Poznańskiego. Obok zielników J. Krupy i B. Gustawicza są to jedyne okazy zielnikowe kłokoczki, jakie mieliśmy możliwość oglądać z terenów Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej.

Ponieważ stanowisko Kaznowskiego nie znalazło późniejszego potwierdzenia w literaturze, postanowiliśmy przeprowadzić poszukiwania tego krzewu w okolicach Karlina. W poszukiwaniach kierowaliśmy się wskazówką Kaznowskiego, że skała, na której rośnie kłokoczka znajduje się w lesie żerkowickim. Jest to młody las sosnowy, który w swej północno-zachodniej części przechodzi stopniowo w las mieszany, a następnie prawie czysty las liściasty. W tej części lasu żerkowickiego znajduje się grupa skał wapiennych, z których środkowa wystaje ponad otaczający ją drzewostan i od strony północnej opada niemal pionową ścianą. Tutaj też znajdują się zwarte i bogate w gatunki zarośla krzewów, wśród których dominują: *Evonymus verrucosa*, *Corylus avellana* i *Cornus sanguinea*. Dookoła skały rozciąga się młody las liściasty złożony z buka, dębu i graba; gdzieś tam spotyka się tylko starsze egzemplarze buka i pojedyncze młode jodły. Na brzegu lasu widać ślady stałego użytkowania drzewostanu; zarośla grabowe mają odroślowy charakter. Las liściasty przylega bezpośrednio do półornych, wśród których znajdują się nagie skały wapienne. Pomimo szczegółowych poszukiwań, kłokoczki nie znaleźliśmy. Być może, że wśród gęstych zarośli krzewów nie udało się nam jej dostrzec lub grupa skał, którą przeszukaliśmy nie była tą, o której pisał Kaznowski. Jednak obecność na tych skałkach krzaków irgi, którą Kaznowski również z lasu żerkowickiego wymienia, wskazywałaby na to, że byliśmy na właściwym miejscu. Należy więc przypuszczać, że kłokoczka i na tym stanowisku wyginęła. Częściowym potwierdzeniem tego wniosku mogą być zielnikowe okazy Kaznowskiego zebrane 24.V.1915 r. w kwiecie i 7.VIII. 1915 r. w owocach. Mała ilość kwiatów w kwiatostanie, ich mały rozmiar oraz

wyraźnie niedokształcone owoce o średnicy zaledwie 10 — 12 mm z jednym zmarniałym nasieniem wskazywałyby na osłabioną żywotność krzewów, następstwem czego mogło być ich zamarcie.

Najbliższe Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej stanowiska *Staphylea pinnata* L. podawane były z okolic Tarnowa. Wymienia je po raz pierwszy A. Grzegorzek [4, 5]. Pierwsze z nich opublikowane zostało przez Grzegorzka w roku 1853 i miało znajdować się na Górze św. Marcina, na południe od Tarnowa. Później znalazło ono potwierdzenie w pracy R. Hegera [6] z roku 1871, a następnie J.A. Knappa [12] z roku 1872. Knapp jednak nie oglądał go, a jedynie cytował na podstawie pracy Grzegorzka. Heger nieco dokładniej określa to stanowisko, gdyż pisze: „W lesie na Górze św. Marcina“. Jednak od roku 1872, a więc od przeszło 80 lat, w naszej literaturze botanicznej stanowisko to nie znalazło potwierdzenia. W sierpniu 1956 r. szukaliśmy kłokoczki na Górze św. Marcina, jednak bez żadnego rezultatu. Sama góra jest obecnie w znacznym stopniu pozbawiona roślinności drzewiastej, miejscami jedynie występują małe zarosła tarniny, róż i berberysu. Wszędzie widać ślady wypasania. Po zachodniej stronie góry znajduje się niewielki kompleks lasu liściastego (między wsią Zawada a Łękawica), którego jednak nie przeszukaliśmy. Być może, że w głębi tego lasu można by jeszcze kłokoczkę znaleźć, jednak miejscowa ludność nic o takim krzewie nie wie.

Drugie stanowisko kłokoczki podał A. Grzegorzek w roku 1853/4. Jako miejsce występowania tego krzewu wymienia miejscowość Sieradza. Jest to mała wioska położona na północ od Tarnowa, między Dąbrową Tarnowską a Żabnem. Na północ od tej wioski znajdują się nieduże kompleksy lasu mieszanego, w których być może występuje kłokoczka. Trudno jednak z pracy Grzegorzka zorientować się czy kłokoczka rośnie dziko w lasach, czy też jest uprawiana w samej wsi Sieradza. Stanowisko to było w późniejszych latach cytowane jedynie przez Knappa [12]. Podobnie jak i poprzednie nie ma ono potwierdzenia w materiale zielnikowym.

Tak więc opierając się na danych z literatury, materiałach zielnikowych oraz własnych spostrzeżeniach, należy przypuszczać, że występowanie *Staphylea pinnata* L. na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej oraz w okolicach Tarnowa jest obecnie raczej wątpliwe. Jednak z całą pewnością można to tylko twierdzić w odniesieniu do Sokolich Gór, a z dużym prawdopodobieństwem do stanowisk na Górze św. Marcina i w Smoleniu. Inne stanowiska wymagają jednak dokładniejszego zbadania, szczególnie stanowisko Kaznowskiego z okolic Karlina. Ta część Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej jest jeszcze florystycznie stosunkowo mało poznana, a liczne śródleśne skały wapienne są tu najmniej zniszczone. Toteż w następnych latach zamierzamy na odcinku między Karlinem, Pilicą,

wyraźnie niedokształcone owoce o średnicy zaledwie 10–12 mm z jednym badaniem obejmujemy również Sudety zachodnie i województwo rzeszowskie.

Na zakończenie należałoby się jeszcze zastanowić jakie czynniki mogły spowodować wyginięcie kłokoczki na wyżej omawianym terenie. W Sokolich Górach wpłynęło na to z pewnością wykopywanie tego krzewu z lasu i wysadzanie w ogrodach wiejskich. Podobne zjawisko obserwujemy również i dzisiaj na przykładzie *Daphne mezereum* L., który w pobliżu osiedli ludzkich jest w lasach rzadki lub nawet całkowicie wytępiony. Innym czynnikiem mogła by być jeszcze eksploatacja wapienia (liczne, prywatne wapienniki w północnej części wyżyny) oraz wypas bydła, owiec i kóz w lasach. Dalszą przyczyną mogły być również zwyczaje religijne, o których wspomina np. R. Kuryło [15]. Píše on, że w Grybow-szczyźnie kłokoczka razem z wierzbą wawrzynolistną jest święcona w Palmową Niedzielę. Być może, że w tym celu używano dawniej kłokoczki na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej oraz w okolicach Tarnowa.

W dawnej Polsce użytkowano nasiona kłokoczki i to w różnych celach. W końcu XVIII wieku tak o tym pisał B. S. Jundziłł [26]: „Owoce jego pod imieniem Kłokoczki znajome od pielgrzymujących w paciorkach do nas przynoszone bywają. Jądro tych owoców ma smak nieprzyjemnie słodkawy, wewnątrz użyte womity sprawują. Ztąd dziwić się trzeba prędkowierności wieśniaczek naszych, iż jądra te dzieciom za lekarstwo dają. Oley z nich tłoczony wybornie w lampach używać się może“. Dalsze wzmianki o takim stosowaniu nasion kłokoczki znajdujemy jeszcze u Ładowskiego [16], Czerwiakowskiego [2], Szuberta [24] i Gołębiowskiego [3]. Oprócz tego S. P. Ładowski [16] wspomina jeszcze o innym zastosowaniu kłokoczki, o czym tak humorystycznie pisze: „Drzewa używają na laski, o którym pospółstwo mniema, że się go diabeł boi, i przed nim ucieka, ale mi się zdaje, że i człowiek przed nim nie wytrzyma“. Tak więc należy przypuszczać, że omówione sposoby użytkowania kłokoczki wpłynęły na wyginięcie tego gatunku w wielu innych miejscach i na zmniejszenie się jego zasięgu w Polsce.

LITERATURA

1. Berdau F., *Botanika Leśna*. Warszawa 1890.
2. Czerwiakowski L., *Opisanie roślin dwuliściennych lekarskich i przemysłowych*. Kraków 1863.
3. Gołębiowski L., *Ubiory w Polsce od najdawniejszych czasów aż do chwil obecnych sposobem dykcyonarza ułożone i opisane*. Warszawa 1830.
4. Grzegorzek A., *Flora von Tarnow und Galizien*. Oesterreich. Botan. Wochenblatt No. 17. 1853.
5. Grzegorzek A., *Spis roślin w różnych okolicach Galicji zebranych*. Spraw. Kom. Fizjogr. T. II. 1868.
6. Hyla W., *Ziemia Częstochowska*. T. III. 1938.

7. H e g e r R., *Spis roślin jawnokwiatowych z okolic Tarnowa*. Spraw. Kom. Fizjogr. T. V. 1871.
8. J a r o s z S., *Krajobrazy Polski*. Warszawa 1954.
9. K a r o F., *Flora okolic Częstochowy*. Pam. Fizjogr. T. I. 1881.
10. K a z n o w s k i K., *Przyczynek do flory okolic Zawiercia i Wyżyny Kielecko-sandomierskiej*. „Kosmos”. 1922.
11. K a z n o w s k i K., *Rośliny naczyniowe okolic Zawiercia*. Spraw. Kom. Fizjogr. T. 62. 1928.
12. K n a p p J. A., *Die bisher bekannten Pflanzen Galiziens und Bukowina*. Wien 1872.
13. K r u p a J., *Przyczynek do florystyki roślin naczyniowych*. Spraw. Kom. Fizjogr. T. 16
14. K u l e s z a W., *Godne uwagi problemy fitogeograficzne i fitosocjologiczne powiatu częstochowskiego*. Ziemia Częstochowska.
15. K u r y ł o R., *Opis botaniczny drzewostanów Grybowskiich* (praca dyplomowa z Zakł. Bot. Leśnej W.S.R. w Poznaniu).
16. Ł a d o w s k i S. P., *Historia naturalna Kraju Polskiego czyli Zbiór krótki przez Alfabet ułożony, Zwierząt Roślin i Mineralów znajdujących się w Polsce i Litwie*. Kraków T. I. 1804.
17. P a c z o s k i J., *O formacjach roślinnych i o pochodzeniu flory poleskiej*. Pam. Fizjogr. T. 16. 1900.
18. P f a b e E., *Uwagi na temat artykułu K. Sosnowskiego „O ostańcach Jury Krakowsko-wiełuńskiej”*. „Chrońmy Przyr. Ojcz.” Nr 3–4, 1950.
19. R a c i b o r s k i M., *Zmiany zaszele w florze okolic Krakowa w ciągu ostatnich lat dwudziestu pięciu pod względem roślin dziko rosnących*. Spraw. Kom. Fizjogr. T. 19. 1884.
20. R a c i b o r s k i M., *Rozmieszczenie i granica drzew oraz ważniejszych krzewów i roślin na ziemiach polskich*. Encyklopedia Polska T. I. 1912.
21. R o s t a f i ń s k i J., *Florae Polonicae prodromus*. Berlin 1873.
22. S a p a l s k i J., *Pogląd na Historię naturalną Gubernii Radomskiej*. Kielce 1862.
23. S z a f e r W., K u l c z y ń s k i S t., P a w ł o w s k i B., *Rośliny Polskie*. Warszawa 1953.
24. S z u b e r t M., *Opisanie drzew i krzewów leśnych Królestwa Polskiego*. Warszawa 1827.
25. W ó j c i c k i Z., *Roślinność okolic Częstochowy, Obrazy Roślinności Królestwa Polskiego*. Warszawa, zeszyt VII. 1914.
26. J u n d z i ł B. S., *Botanika stosowana czyli wiadomości o własnościach y użyciu roślin*. Wilno 1799.

KAZIMIERZ BROWICZ and MARIA GOSTYŃSKA

Materials to the history of the geographical distribution of the bladdernut (Staphylea pinnata L.) in Poland.

S u m m a r y

Staphylea pinnata L. is a very rare species in Poland reaching here its northern limit. It is found in the Western Sudety, in the voivodship of Rzeszów as well as in isolated localities of the Kraków-Częstochowa highland and in the region of Tarnów. Thus the limit of reach of *Staphylea pinnata* L. is in Poland typically disjunctive. Considering that in the Polish botanical literature there is a lack of reports on attempts made for the purpose of giving exact data concerning the distribution of that species, the authors decided to deal with this problem. In 1956 they searched for the bladdernut in the Kraków-Częstochowa highland and in the region of Tarnów, compared and analyzed all data available in literature regarding the localities of that species in this region, as well as materials found in Polish herbaria.

The first information on the bladdernut from these regions dates 130 years back and the last was given in 1950. Unfortunately, however, most of these data concern only specimens in cultivation. According to the authors it is very likely that *Staphylea pinnata* L. grows no more in a wild state in the investigated territory. Its extermination is due to a number of factors of which the authors mention the following:

1. The digging out of the bladdernut in forests and transplanting it into gardens as an ornamental shrub,
2. the use of the seeds of the bladdernut in ancient Poland for rosaries and for the production of oil,
3. the manufacturing of walking sticks,
4. the exploitation of calcareous rocks and the grazing of cattle in forests,
5. customary religious practices.

In 1957 the authors intended to make thorough searches for the bladdernut also in other parts of Poland.

КАЗИМИР БРОВИЧ и МАРИЯ ГОСТЫŃСКА

*Материалы к истории открытий и географического распространения
перистой клекачки (*Staphylea pinnata* L.) в Польше*

Резюме

Staphylea pinnata L. является в Польше очень редким видом и достигает здесь северную границу ареала. Появляется она в западных Судетах, в Жешовском воеводстве, в отдельных местонахождениях Краковско-Ченстоховской возвышенности и в окрестностях Тарнова. И так, распространение клекачки в Польше типично дизъюнктивное. Авторы решили заняться этим вопросом, потому что до сих пор в польской ботанической литературе не было попыток сопоставления точных данных о размещении этого вида. В 1956 г. провели поиски клекачки в Краковско-Ченстоховской возвышенности и в окрестностях Тарнова. На основании литературного и гербарийного материала сопоставили и провели анализ всех данных о местонахождении клекачки.

Первые данные о клекачке с этих районов появились 130 лет тому назад, а последние относятся к 1950 г. К сожалению, многие из них касаются только экземпляров, находящихся в культуре. Согласно наблюдениям авторов *Staphylea pinnata* L. по всей вероятности не существует в диком виде на выше указанной территории. На её уничтожение повлиял ряд факторов, из которых авторы перечисляют следующие:

1. Выкопку клекачки из леса и пересадку её в огороды (декоративный кустарник).
2. Использование в прошлом семян клекачки на изделие чётки и выработку постного масла.
3. Выработка тростей.
4. Разработка известковых скал и выпас скота в лесах.
5. Религиозные обычаи.

В будущем авторы намереваются провести подробные поиски клекачки в других окрестностях Польши.